

ZIMONYI ZOLTÁN

Féja Géza curriculum¹

SZÜLETÉSE 120. ÉVFORDULÓJÁRA

Féja Géza a Lévához tartozó Szentjános-pusztán, a Schoeller-uradalomban született 1900. december 19-én. Öccse Féja Tibor (1906–1968) néptanító, népiskolai igazgató, fia Féja Endre (1930–2019) gimnáziumi tanár, irodalomtörténész.

Római katolikus vallású, elszegényedett köznemesi családból származott. Őse kuruc Feja Dávid, protestáns mártír kassai főbíró. A család rekatolizált. 1720-ban Féja János alapította meg Léván a csizmadia céhet, a foglalkozás apáról fiúra szállt. A család homo novusa Féja Géza édesapja, aki Magyaróvárott végezte felsőfokú agrár tanulmányait.

Szülei 1900. március 19-én kötöttek házasságot. Apja Féja Kálmán (1863–1910) mezőgazdász, a lévai Schoeller-uradalom intézője, Léva képviselő testületének és Bars vármegye törvényhatósági bizottságának virilista tagja. Anyja Lokota Anna (1879–1967), Lokota Adolf nyugalmazott királyi főmérnök lánya. Géza Sándor szüleinek első gyermeke. Három testvére: Erzsébet (1902–1919), Tibor (1906–1968) és Sára (1908–1969).

Egy éves, amikor Szentjános-pusztáról² leköltöztek a városba. Gyermekek- és ifjúkorát *Bölcsődal* (1958) című életregényében dolgozta fel. Tragikus élménye apja öngyilkossága és a magyar államiság széthullása. Féja Kálmán 1910. május 31-én a temetőben, édesanyja sírján lőtte föbbe magát. Öngyilkossága összefüggött a parlamenti választásokkal – halálhíre bejárta az országos sajtót, a feszített politikai légkör áldozatának tekintették. Féja Géza szülőföldje, Léva 1919-ben került idegen uralom alá.

Semmi jele, hogy Feja Dávid sorsa gyermek- és ifjúkorában a családi legendárium része lett volna. Az 1920 évek kuruc mítoszát Ady ihlette. „Sohasem jutott volna magamtól eszembe, hogy családom mélymúltjába tekintsek. [...] Békéscsabai könyvtároskodásom idején azonban fölötte gazdag történelmi könyvanyag került gondozásomba. Tanulmányozása közben véletlenül bukkantam családom múltjának a nyomaira, melyek érdeklődésemet nemcsak fölébresztették, hanem egyre növelték.”³

Mártír őséről azonban korábban kellett tudomást szereznie. Talán Fényes Samu *Kurucz Feja Dávid* című drámájából, a Vígszínház „nagsikerű és állandó vonzerejű”⁴ darabjából, amely 1902-ben könyv alakban is megjelent. De egész bizonyosan Kerekes György kassai tanár *Kuruc Feja Dávid tragédiája* című tanulmányából, amely folytatásban a Tátra 1937. ápri-

¹ Féja Géza életrajzát elsődleges források, eredeti okiratai, az író és fia személyes közlései, publikációi alapján állítottam össze még az 1980-as években. Az író születése 120. évfordulója alkalmából néhány adattal frissítettem.

² Az uradalom népe Nixprótnak hívta: Nix Brot, azaz nincs kenyér.

³ Féja Géza: *Bölcsődal*, Magvető, Budapest, 1958, 18.

⁴ Budapesti Napló, 1902. március 21., 11.

lisi és júniusi számában jelent meg, ugyanabban a számban Féja is publikált. Akárhogyan is volt, a *Viharsarok*-perek idején többször is hivatkozik rá: „Szegény ősöm, Kurucz Féja Dávid, akit Caraffa végeztetett ki, ő nyilván sosem gondolt arra, hogy kései utódját bizonyos frissen-sült icz-micz-magyarok nem tartják majd elég jó magyarnak.”⁵ „Gróf úr, mi már találkoztunk a kuruc időkben! Az én *ősanyám* kivégzett *ősapám ruháit adogatta el s abból tengődött*, amikor Önök *Nagy-Majtény* után igen gyorsan emelkedni kezdtek. Most ismét találkoztunk.”⁶

Féja Géza az elemi népiskolában magántanuló, középiskolai tanulmányait 1911 őszén kezdte meg a lévai római katolikus kegyesrendi (piarista) főgimnáziumban. Az intézet felekezeti és nemzetiségi összetétele vegyes, a vidékiek voltak túlsúlyban.⁷

Kitűnő tanuló. V. osztályos korában tagja a Mária Kongregáció vezetőségének (ún. kon-sulter). Már diákkorában jelentkező egyház- és klérusellenessége hívő vallásossággal társult. V–VII. osztályos korában ösztöndíjas, a Sántha György-féle alapból részesült. VII.-ben vezető szerepet játszott az önképzőkörben, a kör megválasztott hadba vonult elnökét helyettesítette. Ugyancsak VII. osztályos, amikor pályázatot nyert *A palóc lélekrajz és milieau Mikszáth műveiben* című dolgozatával (40 K jutalom). Szónoki képessége diákkorában is megmutatkozott. 1918. március 15-én (VII. osztályos) az önképzőköri ünnepség szónoka. A *Bars* című helyi lap beszámolt az eseményről: „Utána Féja Géza mélyen szántó, tartalmas ünnepi beszéde következett, melyet szívélyes ovációval fogadtak.”⁸ 1918 szeptemberében a tanítványok nevében ő vett búcsút a főgimnázium egyik spanyolnáthában elhunyt tanárától.

A háborús évek, a forradalmak, a járvány és az államfordulat miatt felborult az oktatás rendje. 1916-ban például 3 hónapos a nyári vakáció, az 1916/17. tanév csak októberben kezdődött el, az 1918/19-es tanévben alig volt tanítás.

1919. január és július között Léva hadiesemények színtere. 1919. január 8-án a magyar katonák kivonultak, a polgárőrség tartott rendet, tagjai felsőbb gimnazisták, vélhetően Féja Géza is. 1919. január 21–22. között 200 főnyi cseh-szlovák csapat szállta meg a várost, a polgárőrséget lefegyverezték. Ilyen körülmények között érettségizett 1919. május 3-án színjellesre. Ez volt az utolsó érettségiző osztály a lévai piarista gimnáziumban. 1919. június 1-jén a cseh megszállók harc nélkül elhagyták a várost, bevonult a magyar Vörös Hadsereg. A helyi sajtó beszámolója szerint Léva katonai táborhoz hasonlított. A városházán, a polgármesteri hivatalban szinte éjjel-nappal folyamatosan ülésezett a direktórium. 1919 júniusában a cseh repülők naponta köröztek Léva fölött, hol bombákkal, hol gépfegyvertüzeléssel támadták a várost, állandósult az ágyúzás is. 1919. június 15-én heves gyalogsági harc kezdődött, 29–30-án elvonultak a vörös csapatok. Három napig ismét polgárőrség vigyázott a rendre. 1919. július 3-án a cseh csapatok ismét megszállták a várost. A továbbtanulás reménytelennek tűnt.

1919. december 29-én újabb gyász sújtotta a családot. Hosszú szenvedés után 17 éves korában szívbillentyű-elégtelenségben elhunyt Féja Géza húga. Első publikációja a halálára írt *Erzsébet* című verse volt.⁹

⁵ Látó Anna: *Új utakra lépett a magyarországi ifjúság*. Beszélgetés Féja Gézával, a *Viharsarok* szerzőjével, In Brassói Lapok, 1937. máj. 9., 9.

⁶ *Válasz gróf Károlyi Imre durva rágalomára*, In Magyarország, 1938. ápr. 15., 5.

⁷ L. Tóth György: *A lévai kegyes tanítórend gimnáziumának története 1815–1895*, Léva–Nyitra, 1896., illetve az iskola évkönyveit.

⁸ Bars, 1918. március 17.

⁹ Lévai Őrálló, 1920. május 15.

1920 januárjában megalakult Léván a Keresztény Szocialista Munkás Egyesület, ennek ifjúsági tagozata, a Keresztény Szociális Ifjak Szabadszervezete január 30. és március 11. között 7 matinét szervezett, amelynek Féja Géza aktív szereplője. Az első összejövetel (január 30.) az ő „lendületes bevezető szavai után” kezdődött, melyben „mélyen járó felolvasását hallottuk Boros Ferenc költészetéről” – írta a Bars. A 2. matinén (február 8.) „Féja Géza »A komikus majmokat«, a mondva csinált verskovácsokat persziflálta”. Az 5. matinén (február 29.) „Laczkó Géza hajszálfinom lélektani megfigyeléseit mutatta be Féja Géza felolvasása.” A matinékon Szabó Dezső, Sík Sándor, Gyóni Géza, Juhász Gyula műveit adták elő, illetve elemezték.

Életregénye szerint elcsatolt szülőföldjéről 1920 februárjában az Ipolyon átszökve, illegálisan menekült Budapestre. A matinékról beszámoló Bars alapján valószínűleg erre csak március első napjaiban került sor. Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–német szakára iratkozott be, a teljes (1919/20.) tanévét igazolták. Az Eötvös Kollégium szintén 1919-től tartja nyilván a tagságát. Barta János irodalomtörténész szobatársa volt.¹⁰ „Az irodalom megszálottjai hivatott irányítóira, akár eszményképre találhattak a kollégiumban, de annál nagyobb hiányérzések keletkeztek bennünk az egyetemen. Komoly útravalót egyedül Riedl Frigyesztől kaptam; sajnos rövid ideig hallgathattam. [...] Riedl az európai magyarság fia volt” – emlékezett vissza Féja. Kollégiumi tanárai közül a „nagyon képzett és felvilágosodott” osztrák Hugo Kleinmayer dicséri: „Európai színvonalú filológiára oktató szigorú módszerességgel, kitűnő ízléssel és bölcséleti távlattal. Mindaz, ami legtöbb honi tudósunknál sivár és száraz volt, nála izgatón érdekes lett.”¹¹

Az idegenrendészeti hatóságoknál csak 1920. október 6-án jelentkezett be, kiutasításának okát tanulmányaiban jelölte meg. A magyar állampolgárságot 1923. június 11-én kapta meg.

Egyetemistaként az ún. „művész-lelkek” közé tartozott, újságírói, írói pályára készült. 1921-ben hazatért a hadifogságból idősebb lévai iskolatársa, Bányai Kornél. Néhány évig szoros kapcsolatban álltak, Bányai révén szövődtek irodalmi kapcsolatai a Nyugattal, ahol 1922 decemberében meg is jelent az első verse.¹² Költőként indult, azonban nem túl sikeres. Ő maga is bizonytalan: „jól tudom, hogy még nem találtam meg a formámat [...] Azt sem valom, hogy föltétlenül a lírában fogom tudni kifejezni mondanivalómat, lehet, hogy mindez csupán kísérlet, sőt, az is lehet, hogy félbetörök minden.”¹³ Egy kisnyomtatvány¹⁴ szerint

¹⁰ *Membra et alumni. A Báró Eötvös József Collegium magyarországi tagjai (1895–1950)*. (Online dokumentum) Szobatársuk volt még Péch Zoltán (1902–1990), a budapesti Vörösmarty Gimnázium legendás tanára (Péch Géza 1956-os forradalmár, a megtorlás mártírja nagybátyja és nevelőapja); továbbá Marssó József (1901–1990) középiskolai tanár, a filozófia doktora és Salacz Gábor (1902–1978) egyháztörténész, egyetemi magántanár.

Barta János professzor úr szakdolgozatomnak és doktori disszertációmnak a témavezetője volt. A halála előtti években elosztotta tanítványai között irodalmi hagyatéka egy részét, így kaptam meg tőle Féjáról 1920. XII. 9. és 1921. III. 1. között írt feljegyzéseit.

¹¹ Féja Géza: *Szabadcsapat*. Életregény. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1965. A 17–59. oldalon idézi fel egyetemi és kollégiumi éveit, az idézetek a 25. és a 29. oldalon.

¹² Féja Géza: *Óda*, In *Nyugat*, 1922. december 1., 1318.

¹³ Babits Mihálynénak írt levele. Ld. *Féja Géza levelezése*, Nap Kiadó, Budapest, 2003, 6.

¹⁴ A Bartha Miklós Társaság 1929. február 21-én a Vigadóban tartott irodalmi estjének a meghívója. Féja az esten költőként szerepelt.

1928-ban *Egy arcú lélek* (1928) címmel verseskötete jelent meg. A téves adatot a *Magyar irodalmi lexikon* (Akadémiai, 1963) is átvette, a szócikk szerzője minősítette is a soha meg nem jelent könyvet: „*Egyarcú lélek* c. kötetét a dunántúli táj meleg színei és fényei hatják át.” Féja nekrológiáiban és másutt is tovább burjánzott a tévedés. Verseskötete csak 1975-ben jelent meg (*Kráterarc*), noha költeményeket egész életében írt, legtöbbit békéscsabai száműzetése idején.

A pódiumról pódiumra száguldó Szabó Dezső szinte minden előadását meghallgatta. 1923 februárjában személyesen is megismerkedett vele, a vonzásába került, lapjai, az Auróra, majd az Élet és Irodalom munkatársa lett, főként tanulmányokat közölt. Az első Móricz Zsigmondról jelent meg 1923 februárjában, az Aurórában.

1921. április 28-án letette a tanári alapvizsgát, teljesítette az 1922/23. tanévet. Egyetemi tanulmányait azonban nem fejezte be. Ősztől néhány hónapig házitanító Irsán [ma Albertirsa]. 1924–1939 között polgári iskolai tanár, előbb Esztergom-táborban, a Katolikus Patronage Szalézi Fiúnevelő Intézetben.¹⁵ 1933. március 15-i hatállyal Bajcsy-Zsilinszky Endre közbenjárására Pesterzsébetre, a gr. Széchenyi István Polgári Fiúiskolába helyezték át. 1934-ben órakedvezményrel heti 14 órában tanított, két szabadnapja volt, amelyet (a vasárnapot is hozzátéve) falujárásra fordított. Ekkor gyűjtötte a *Viharsarok* anyagát.¹⁶ A *Viharsarok*-per miatt 1938 októberében felfüggesztették, 1939-ben elbocsátották állásából.

Esztergom-táborba Bányai Kornél hívására ment, ahol barátja akkor testnevelőként működött. 1924. február 1. és 1929. szeptember 1. között helyettes óraadó. 1928. június 9-én tanári oklevelet szerez, miután magánúton elvégezte a magyar és német szakcsoport polgári iskolai tanításához szükséges tárgyakat. Az 1928/29. tanévben igazgatóhelyettes. 1929. szeptember 1-jei hatállyal a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kinevezi rendes tanárnak. Az 1930/31. tanévvel befejezte tényleges tanári működését Esztergom-táborban, 1931. szeptember és 1933. március között részben fizetés nélküli, részben betegszabadságon van. Teljes energiáját az országjárásra, írásra, Bajcsy-Zsilinszky politikai mozgalmának segítésére fordíthatta.

Féja Géza Esztergom-tábori éveinek jóformán minden epizódját ismerjük. Életregénye, a Szabadcsapat (1964) hosszú oldalakon idézi a fiúnevelő intézetben eltöltött évtizedét. Pályakezdésére visszatért a *Lapszélre* (1982) című kötetben is. Gyergyai Albert találóan jellemezte Várkonyi Nándornak 1925 decemberében írt levelében: „egyike a legszerencsétlenebb, legfátálisabban bohém magyaroknak. Néhány tanulmánya Szabó Dezső lapjában, pár verse a *Nyugatban* jelent meg egy-két éve, azóta hallgat, betegeskedik és nyomorog – talán jól esne neki, ha verset kérnének tőle, van neki pár igen szép dolga, Hölderlint és Novalist bújja évek óta. Ha gazdagabb volnék és független ember, akkor a *Symposionnak* sok pénzt adnék, és ennek a három embernek [Ajtay Miklós, Simon Ernő és Féja] (többek közt) még módot, hogy kihozza magából mindazt, ami belülrekedt és kifelé vágyódik.”¹⁷ Nem mellesleg Féja korai és döntő Bartók-élményét Gyergyai Albertnek köszönhette, aki az Eötvös Kollégiumban kezébe nyomott egy jegyet, hangversenyre küldte. „Ennek az estének az élménye máig bennem lobog

¹⁵ Katolikus Patronage Polgári Iskolai Nevelő Otthon évkönyvei.

¹⁶ A pesterzsébeti magyar királyi állami gr Széchenyi István Polgári Fiúiskola értesítői.

¹⁷ 1925. december 1-jén kelt levelében. Ld. Várkonyi Nándor: *Pergő évek*. Széphealom Könyvműhely, Budapest, 2004, 240.

olyan erővel, mintha imént léptem volna ki a Zeneakadémia kisterméből¹⁸ – emlékezett vissza évtizedek múlva.

Féja Géának többször is sorozóbizottság elé kellett állnia, tanulóként 1918 januárjában, 1924. június 15-én Esztergomban, 1941-ben Budapesten. Mindháromszor alkalmatlannak találták általános testi gyengeség miatt. Egész életében sokat betegeskedett, különösen a békéscsabai nélkülözés éveiben. A sorozás igazolja kortársai leírásait: magas volt, 182 cm.

Az Esztergom-tábori években kiszakadt Szabó Dezső bűvköréből, újra a Nyugat és Babits felé tájékozódott. Bányai Kornéllal együtt részt vett Esztergom szellemi életében, a Balassi Társaság tagja, a *Forrás Antológiát* szerkesztették. Kezdetől bekapcsolódott az 1925-ben megalakult Bartha Miklós Társaság munkájába is, amely fiatal, főként az elszakított területekről származó értelmiségiek szervezete volt, a népi mozzalom törekvéseit készítette elő. Publikált a Híd című lapjukban. A Társaság tagjaként egyre inkább Bajcsy-Zsilinszky Endre irányában tájékozódott. 1927 táján közel került Ajtay Miklós (és a George-kör) gondolatvilágához. Szerepet vitt két generációs táborszervezési kísérletben (Párizsi Magyar Akadémia, esztergomi Forrás Antológia).¹⁹

Bányai Kornél 1929. szeptember végén Tiszaföldvár mellé, Homokra költözött, a szaléziak ottani intézetébe. Kapcsolatuk megszakadt, valami történhetett közöttük. Féja Török Sophie-nak (Babits Mihály feleségének) írt mentegetőző, magyarázkodó levele alapján nem zárható ki, hogy Féja pletykálokodása teremtett tarthatatlan helyzetet Bányai Kornél számára.²⁰

1926-ban megnősült, felesége, Farkas Gizella (1902–1930) délvidéki, csantavéri származású polgári iskolai tanárnő. Az 1923–24. tanévben került az iskolába okleveles rendes tanárnéként. Számтан-мértан, természetтан, földrajz tárgyakat tanított heti 18 órában, ő volt a természettan szertár őre. Az intézet, amely az első világháborús hadifogolytábor bázisán létesült, akkor még teljesen szervezetlen volt, nélkülözte a legszükségesebb felszereléseket, így a tanítás mellett önzetlen iskolaépítő munka várt a tanárokra.

1930. október 27-én fiúgyermekük született, Bajcsy-Zsilinszky iránti tiszteletből Endre névre keresztelték. 1930. november 30-án felesége 28 éves korában gyermekágyi lázban elhunyt Budapesten. Bajcsy-Zsilinszky szállíttatta kórházba. 1930. december 2-án temették a Farkasréti temetőben, az intézet igazgatójának vezetésével megjelent a Fiúnevelő egész tanári kara és növendékei. A haláláról Szabó Pál az Előőr 1930. december 14-i számában emlékezett meg.²¹ Az újszülöttet – akinek Bajcsy-Zsilinszky Endre titkárnője, későbbi felesége, Bende Mária adott vért – Budapesten, a Vas utcai anyátlan csecsemők otthonában helyezték el 6 hónapig, utána Léván a nagymama nevelte 1938-ig, Féja Géza újabb, Supka Magdolnával (Manna) kötött házasságáig (1938. április 25.).

A gyors írói, költői sikereket elért „művészlélekként” ismert Eötvös-kollégista csak a ’20-as évek vége felé talál rá tehetsége igazi természetére Bajcsy-Zsilinszky Endre oldalán, illetve

¹⁸ Uő: *Szabadcsapat*, i.m., 24.

¹⁹ A Párizsi Magyar Akadémia könyvtára, 1. sz., szerk. Ajtay Miklós, Paris, 1927, 106; Forrás Antológia (szerk. Bányai Kornél), Budapest, 1927, 116. L. B. Bernát István „HÍD! ÚT, AHOL NINCSEN ÚT. (A „Híd” című folyóirat és a Bartha Miklós Társaság: 1927–1928). Filozófiai Szemle, 1986. 5–6 sz. 659–689.

²⁰ OSzK Kézirattára, Babits-hagyaték.

²¹ Szabó Pál: *Magyar élet temetése*. Féja Géának, kedves barátomnak

majd a népi írók között. A tanári munka mellett 1929–1933 között részt vesz Bajcsy-Zsilinszky Endre mozgalmában. 1929-től rendszeres munkatársa az Előőrnek, irodalmi kritikákat, majd művelődési, művelődéspolitikai cikkeket ír. Alárendeli magát Zsilinszkynek, baráti-elvi kapcsolat alakul ki közöttük, bizalmas híve, alvezérfélje. 1930 áprilisában Tamási Áronnal együtt részt vesz Bajcsy-Zsilinszky Endre választási kampányában.

1930. november 1-jén zászlót bontott a Nemzeti Radikális Párt, Féja családi okok miatt nincs jelen, egyébként Zsilinszky táborában ő a pártalapítás egyik legkövetkezetesebb híve. Családi tragédiája után teljes energiával veti bele magát a Nemzeti Radikális Párt szervezésébe. 1931 februárjában megjelent az Előőrben az első kifejezetten politikai cikke (*Ország-építés vagy junkerpolitika*), ebben Bajcsy-Zsilinszky Endre *Nemzeti Radikalizmus* című programját élte „legfontosabb, legútmutatóbb élményének” nevezte. 1931-ben az Előőr melléklapját, a rövid életű Kohó című irodalmi és művészeti szemlét is szerkeszti.

1931. március 15-én tette közzé Féja az Előőrben *Márciusi pontok. A magyar fiatalság figyelmébe!* című kiáltványát. Tettekre mozgósít. Egyesületesdi helyett az ifjúság „legyen ott minden méltó harcban, üsse meg minden intézményünkben és életszervünkben az új élet, új célok, új feladatok hangját.” Álljon a dolgozó tömegek mellé, foglaljon állást minden „érdekcsoport és szervezet ellen, amely Magyarországot vissza akarja sülyeszteni a tegnapha. Az Ady-generáció s az utána jövő nemzedék tudatossá tette a magyar faji szellemet. Ezt a szellemet s legelső hordozóit: Csokonait, Kölcseyt, Széchenyit, Kossuthot, Arany Jánost, Adyt, Szabó Dezsőt, Juhász Gyulát, Móricz Zsigmondot a legszélesebb szolidaritás, tiszta humanizmus és az emberiséggel való együtt haladás jellemzi. A nagy történelmi bűnök a felemás labanc-szellemet terhelik. Építse be a fiatalság az egész magyar életbe ezt a faji szellemet, így fogja igazán szolgálni nemzetét és az emberiséget.” Szakítani kell az egyetlen égtáj felé tájékozódással. „A mai világválságban azoké a jövő, azoké a népeké a holnap, amelyek a legtágabb horizontot építik ki maguknak. Bele kell mélyednünk Kelet-Európa életébe is, meg kell indítanunk a kelet-európai népek szellemi kincseinek kölcsönös kicserélését.”

1932. március 27-én az Előőr új formában jelent meg, Szabadság néven, Féja vette át a szerkesztését, ő irányította a pártirodát is. Az előző évben közreadott *Márciusi pontok* szellemében a Nemzeti Radikális Párt védőszárnya alatt megszervezte és vezette a Márciusi Fialatok Szemináriumát. Néhány intellektuel, kisgazda és munkás aláírásával március 15-én tettek közzé a munkaprogramjukat.²²

1932-ben cikksorozatot írt az Előőrben Szekfű ellen.

Az év vége felé kezdett eltávolodni Bajcsy-Zsilinszkytól, a harmonikus viszony személyes érzelmi természetű okok miatt lazult fel, elvi ellentét ekkor még nincs közöttük.

1933 márciusától társszerkesztője az 1932. október és 1933. szeptember között megjelenő, antifasiszta, polgári jellegű *Álláspont* című Irodalmi-művészeti- társadalompolitikai havi szemlének.²³

²² *Mit akarnak a Márciusi Fialatok?* Előőr, 1932. március 15. Az aláírók: Féja Géza, Boromissza Tibor, Talpassy Tibor, Illés Endre Wágner Antal, Emődy Zoltán, Basilides Barna, Katona Jenő, dr. Surányi-Szortsik János, Fekete Gábor, Simándy Pál, Hajdú Dénes, Kállai Gyula, vitéz Csóré Áron, vitéz Major Imre, Varga György.

²³ Kiadta Springer József. Szerk. Kovách Ákos. Ld. Vígh Károly: *Az Álláspont története*. In: *Terjesztését megtiltom*, Magvető Kiadó, Budapest, 1970, 265–271; M. Pásztor József: „Az író beleszól...”, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980, 248–252.

1933-ban újra irányítja a Nemzeti Radikális Párt irodáját. Feléleszti a hónapok óta alvó Márciusi Fiatalok közösségét. „Ismét életre hívom ezt a csoportot, hogy eredetileg kitűzött céljainkat folytassuk. De a mai naptól kezdve a márciusi fiatalok csoportja szerves része a Nemzeti Radikális Pártnak. Nincs semmi értelme magában imbolygó és külön fiatalági utakon járni, amikor örök nagy magyar kérdések néznek reánk és méregetik erőinket.”²⁴

A Szabadságban hitet tesz Bajcsy-Zsilinszky Endre mozgalma mellett: „Én magam szívvel-lélekkel összeforrottam a Nemzeti Radikális Párttal, s úgy elvileg, mint pedig személyileg mindvégig ott fogok maradni vezére, Zsilinszky Endre mellett, de mindezen túl, ha akarnék sem mehetnék más párthoz. Nincs párt most Magyarországon, mely olyan gyökeres, átfogó és tisztult nemzeti gondolatot hirdetne, mint ez a párt s emellett az elszikkasztott szociális és demokratikus Magyarországról olyan határozottan és őszintén síkra szállna. A Nemzeti Radikális Párthoz elsősorban az fűz engem, hogy messze túllépte a szokott magyar pártkeretet, igazán országalapító, nemzetalkotó párt s az egész magyarság és az egész emberiség nagy igényeit építi az élők és az eljövendők szívébe.”²⁵

Szabó Pál felfedezője. Sinka első verseskötetének ő a bábája. Első sajtópöre is erre az időre esik.

A nyilvános elköteleződése ellenére 1933 májusában lemondott a Szabadság szerkesztéséről, de Bajcsy-Zsilinszky kérésére szeptemberig még ellátta a feladatát. Egyre inkább önálló sodlik, lazább kötelek fűzik csak Zsilinszkyhez. Az év végén háttérbe szorul a lapban, nével főmunkatársként találkozunk. 1934 áprilisától már csak alkalmi szerző.

1934. március 4-én Zilahy Lajos vette át a Magyarország című napilap szerkesztését. Féja csatlakozott hozzá, bekapcsolódott az Est-lapokhoz, a Magyarország állandó külső munkatársa lett. Ez évben vette át Miklós Andor özvegye és örököse, Gombaszögi Frida a vállalat, az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. az Est-lapok irányítását.

Az 1934/35-ös tanévben „irodalomtörténeti kutatásaira tekintettel” órakedvezményt kapott az iskolában. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium megbízta egy népszerű irodalomtörténet megírásával, ebből születik a *Régi magyarság*, amely azonban túl jakobinus szellemű, nem kerül iskolai használatba. Ekkor ki sem adták, csak 1937-ben jelent meg, ráadásul Pozsonyban, ami politikailag kedvezőtlen színben tüntette fel a művet és a szerzőt.

Az 1930-as évek elején Féja bekapcsolódott a Felvidék irodalmi életébe: a Kazinczy Szövetkezet lektora, a Magyar Írás pesti szerkesztője, Győry Dezsővel és Tamás Mihállyal megalapítják a pozsonyi Tatra Kiadót. 1936-ban a Kazinczy Szövetkezet megjelentette a *Fiatal magyar líra* című kötetet Féja Géza szerkesztésében.

1935-ben ismét cikkeket írt a Szabadságba, újra támogatta Bajcsy-Zsilinszky Endrét a parlamenti választási kampányában, ezért márciusban kiutasították a vásárosnaményi járásból.

Részt vett az ún. Új Szellemi Frontban. 1935. április 16-án ő is jelen volt Zilahy Lajos villájában a Gömbös Gyula miniszterelnökkel való találkozón.

1935 decemberében intrikák miatt személyes összejövetelre került sor a Szabadság szerkesztőségében. Zsilinszkytól végleg eltávolodik, ekkor már politikai, elvi és alkati okok miatt is.

²⁴ A *Márciusi Fiatalokhoz!* Szabadság, 1933. március 19., 5.

²⁵ Uo.

1935–1937: Féja Géza „baloldali fordulata”, leszámol a Gömbös-féle reformillúziókkal, fogékony a polgári liberális és radikális irányra, útja új szövetségek és kézfogások révén egyenesen a Márciusi Fronthoz vezet. A sokszínű népi írói mozgalomban sajátos szerepet tölt be: „lobogó tüzü igehirdető” (József Attila), „hatalmas gége” (Németh László) a népi gondolat terjesztésében, tud a tömeg és a közösség nyelvén szólni és írni.

1936 januárjában a Válaszban felvetette egy szegényparaszti, agrárproletár jellegű nemzeti parasztpárt megalapításának szükségességét (*Magyar parasztpártot!*). A parlamenti formák mellett a tömeghatás és az osztályharc egyéb módszereit is elfogadja. Megjelenik a *Jóslások Magyarországról* című válogatása Ady magyar sorskérdésekről írt tanulmányaiból, cikkeiből. Éles szélsőjobboldali támadások érik.

1936-ban a nyár jó részét Békés, Csanád és Csongrád megyében tölti, anyagot gyűjt kék-szülő szociográfiájához. 1937. március 10-én a *Magyarország felfedezése* sorozat zengő nyitányaként megjelenik *Viharsarok* című szociográfiája. Forradalmi rendszerváltozást sürget.

1937. március 15-én a Márciusi Front egyik vezetőjeként a nemzeti múzeumi ünnepség szónoka. A Front a Válasz áprilisi számában közreadja 12 pontját. Követelik az ország demokratikus átalakítását, a gondolat-, szólás-, sajtó-, gyülekezési és szervezkedési szabadságot, az általános, egyenlő és titkos választójogot, az 500 holdon felüli birtokok kisajátítását, a bankok, kartelek és monopóliumok magyarságsorvasztó uralmának megszüntetését, a progresszív adórendszer és a 40 órás munkahét bevezetését, a létminimum feletti minimális munkabérek megállapítását, a gazdasági szervezkedés szabadságát, az alsóbb néposztályok érdekében a progresszív tandíjrendszer és a minőségi szelekció bevezetését, a magyar revíziót, a pánszláv és pángermán imperialista törekvésekkel szemben a Duna-völgyi népek önrendelkezési jogát és konföderációját.

1937. október 3-án Makón a Márciusi Front nevében Erdei Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula, Kovács Imre és Veres Péter újabb kiáltványa konfirmálja a tavaszi téziseket.²⁶ Izgatás miatt pert indítanak ellenük.

Még áprilisban, a *Viharsarok* megjelenése miatt a budapesti királyi ügyészség nyomozást rendelt el izgatás, a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen sajtó útján elkövetett vétség miatt. Féja lakásán házkutatást tartanak, a könyvet elkobozzák. Jobboldali sajtóhajsza követeli, hogy fosszák meg tanári állásától; ez meg is történik. A baloldal kiállt mellette, tiltakozott a kobzás és az ügyészi eljárás ellen. Csongrád és Békés megye, Szentes város bűnvádi feljelentést kezdeményezett a könyv miatt. 1937 májusában, majd szeptemberben megjelent a *Viharsarok* 2. és 3. kiadása, mindegyik ellen vádiratot adtak ki.

1937 szeptemberétől 1940. májusig: a *Viharsarok*-per időszaka. A budapesti királyi büntetőtörvényszék 1937-ben elítélte. 1938. szeptemberben a budapesti királyi ítélőtábla felmentette. 1939-ben a kúria a felmentő ítéletet megsemmisítve elítélte, kegyelmi kérvényét az ügyészség nem támogatta. 1940 májusában a kormányzó feltételesen elengedett szabadságbüntetés kegyelemben részesítette, büntetése újabb ítélet esetén végrehajtható.

Közben 1938. március 15-én közreadták a Márciusi Front kibővített programját, egyik készítője Féja Géza. A Márciusi Fronton belül ellentét alakul ki: politikai vagy irodalmi mozgalomként működjön-e tovább. Féja ez utóbbit támogatja, szembe kerül Kovács Imrével.

²⁶ A *Márciusi Front kiáltványa*, In *Válasz*, 1937. 11. sz., 697–700.

1938. június és 1939. június között a Kelet Népe társszerkesztője Szabó Pállal. *Építés* címmel közli programját. A folyóirat „biztosítani kívánja a népi gondolat európai színvonalát, magyar vérét és emberi tartalmát. Eleven kapcsolatot létesít a fiatal írónemzedék és a népi tömegek között. Kidolgozza a magyar társadalmi átalakulás terveit. Örökdi az irodalmi és a szellemi élet színvonala felett.”²⁷ A cikk gazdasági, erkölcsi, politikai és kultúr-nemzetről ír.

1937-ben szövődik kapcsolata Supka Magdolnával (1914–2005). 1938. április 25-én összeházasodnak. Felesége művészettörténész, Supka Géza leánya. 1941 októberétől már külön élnek, 1943. május 21-én hivatalosan is elváltak, de életük végéig „léleekben társak” maradtak. Levelezésük nemcsak kor-, hanem meghatározó emberi dokumentum.²⁸

1938-ban Féja egyik aláírója és aláíráskor gyűjtője az értelmiségiek és művészek tiltakozásának az első zsidótörvény ellen.

1939. januárban 300 paraszt delegátus jön Budapestre, Szabó Pál tízéves írói jubileumára, a *Néppel a népért* mozgalom zászlóbontására. Féja Géza az egyik szónok, irodalomról beszél. 1939-ben megjelenik *Dózsa György* című könyve.

Felfüggesztése, majd az iskolából való elbocsátása után 1939–1944 között a Magyarországi belső munkatársai közé fogadta. A zsidótörvények miatt Gombaszögi Frida kényszerűen eladta a vállalatát az államnak, a Magyarország kormányparti lett. Féja Teleki Pál politikai irányvonalát követte. Egyaránt támogatta a nyilasokat és a szociáldemokrata, kommunista baloldalt. Német- és szovjetellenes. A háború kitörése, főként belépésünk után – a nyilasokat és kommunistákat kivéve – valamennyi ellenzéki erő visszafogottabb lett, s ahol lehetett, összezárt a kormánnyal. 1946. március 23-i kihallgatásán a békéscsabai politikai rendőrségen erről is vallott: „Alapvető meggyőződésem volt, hogy a német megszállást minden erőnkkel el kell hártanunk. Ugyanis szerencsétlen társadalmi szervezetünk és értelmiségünk idült német fertőzése folytán az országban mindig készen állott nem is egy politikai garnitúra, mely a fennálló kormányzatnál többet adott volna a németeknek, sőt: egész katonái és biológiai erőnkkel szállította volna. [...] Nyilvánvaló volt tehát, hogy német megszállás esetén azonnal alakul a kormány, mely teljes mértékben kiszolgálja őket, s tartani lehetett attól is, főként a pillanatnyi nagy győzelmek idején, hogy a középosztály döntő többsége is a németek oldalára sodródik. Ezért tartottam szükségszerű rossznak ama kormányok létét, melyek egyelőre el tudták hártani a német megszállást, s a magyar erő teljességét sem vetették harcba. [...] Nem láttam más utat, mint azt, hogy a középben maradjunk, akkori politikai és társadalmi viszonyaink mérlege készítetett erre az álláspontra.”²⁹

Az első és második bécsi döntés után, illetve 1941-ben tudósítóként járta be a visszacsatolt országrészeket.³⁰ Ekkor találkozott újra néhai felesége családjával Csantavéren.

²⁷ Kelet Népe, 1938. VI., 322.

²⁸ *Léleekben társak. Supka Magdolna és Féja Géza levelezése 1937–1976.* Válogatta, összeállította, a jegyzeteket írta: Féja Endre. Nap Kiadó, Budapest, 2013.

²⁹ 1946. március 23-án hallgatták ki, a jegyzőkönyv dátuma április 5. HU BFL – XXV.2.b – 2454 – 1946 Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Népjogviselés iratai. Büntető iratok ide egyesítve: 4894/1946.

³⁰ Ezeket a cikkeket Féja Endre gyűjtötte kötetbe. Ld. Féja Géza: *Visszacsatoltan. Szülőföldem, Felvidék.* Szerkesztette, utószó: Féja Endre, Szépirodalom és Felső-Magyarország Kiadó, Szolnok–Miskolc, 2007; Féja Géza *Tündérkert. (A visszacsatolás éve)* Erdély emlékezete. Szerkesztette: Féja Endre. Éghajlat Könyviadó, Budapest, 2011.

1939-ben megjelenik monográfiája Móricz Zsigmondról, 1942-ben a temetésén mond búcsúbeszédet. 1940. április–augusztus között népfőiskolai tervezeteket készít. 1941–1943 között Püski Sándor kiadja háromkötetes irodalomtörténetét, amelyen tanárnemzedékek nőnek fel.

1942. november 20–22-én részt vett és felszólalt a lillafüredi írói értekezleten.³¹ Fájó emlékként idézte fel 1918 őszét, amikor „felelőtlen lelkek azt a végzetes jelszót dobták a nagybeteg ország légkörébe, hogy nem akarnak katonát látni.” Az emberségeségről, és meglepő módon a magyar nyelv oktatásáról beszélt, „megmaradásunkért hoztunk akkora áldozatokat, amekkorával más népek imperializmusokat építettek ki.” Bessenyei György szövegét idézte. „Soha a magyar természet ragadozást nem mutatott. Nem kívánta szomszédainak országát elfoglalni és csak ezen célból velük háborúra kikelni. Verekedése majdnem mindig kénytelenségből esett. [...] Örökké csendes tüzet viselt és amellet állandó erőt mutatott. Engedett, kegyelmezett, valahol arra kérték, és annak helyét látta. Soha vitézi indulat emberségének megvetéséig el nem tagadta. Győzelem kegyetlenné nem tette. Ki nála igazabb, embersége-sebb, vitézebb?”

1943 augusztusában részt vett a szárszói konferencián, hozzá is szólt, de nem előadó, nincs végig jelen, a mozgalmon belül mintha perifériára sodródna.

1944. március 19., a német megszállás után a Magyarországon óvatosságból már csak névtelenül publikál, történelmi témájú, hazafias cikkeket. A nyilas puccs után elbocsájtják.

A Lakatos-kormány megalakítását követően, 1944 augusztusától a külügyminisztérium propagandisztikus akciót kezdett, összhangban a kiugrási szándékkal. Magyarország múltját, történelmének progresszív vonulatait, demokratikus hagyományait kívánták megismertetni az országgal hadban álló hatalmakkal. A legnagyobb titokban szervezett akcióba Féja Géza is bevonták. 1944. október 3-án megbízást kapott egy Kossuth-tanulmányra és egy politikai olvasókönyv szerkesztésére, amely szemelvényekben ismertette volna a magyar haladás, főként a reformkor, 1848/49 és a XX. század nagy személyiségeinek életművét. 1944-ben elkészültek *Az igazi Kossuth Lajos* címmel tervezett könyv egyes fejezetei. Noha a külügyminisztérium propagandisztikus terveit „túlszárnyalták az események” (ahogy Féja írta a kézirat-hoz csatolt kis jegyzetében), tovább folytatta a munkát, Buda ostroma idején is – immár hangpróbaként, megszólalásra készülődve az új Magyarországon. 1945 februárjában levélben jelenti Püski Sándornak, hogy Kossuth könyve utolsó fejezete hiányzik, „egy újból száz lap kész.” Maga a könyv 1987-ben jelent meg *Kossuth Lajos* címmel Féja Endre gondozásában a Szépirodalmi Könyvkiadónál.

Féja Kossuth politikai örökségét a Kiutahiában³² írt alkotmánytervben, az önkormányzatosságban és a Duna menti népek társulásáról szőtt elképzeléseiben látta.

1942-ben megjelent Öngyilkosság (Stefan Zweig) és Razzia „Mekkában” (ügynevezett „negresco”) című és más cikkei miatt a baloldali, liberális, szocialista oldal anatómia alá vette, kiközösítésük végleges. 1945-ben Magyar irodalomszemlélet című broszúráját indexre tették. 1945. március elején Püski Sándor Békésre menekítette, de március 15-én (Németh László-

³¹ A találkozó jegyzőkönyve Kristó Nagy István szerkesztésében és kiadásában, a Lukács György Alapítvány támogatásával jelent meg a Z-füzetek sorozatban *A lillafüredi írói értekezlet (1942 november) Jegyzőkönyv* címen, é. n. internet. Az összeállításban nem található Féja Géza felszólalása, a Történeti Hivatalban viszont fennmaradt. TH A-705, 2-10.

³² Kútahya: Török város, tartományi székhely Nyugat-Anatóliában

val együtt) letartóztatták, átkísérték Békéscsabára, kihallgatták, s csak egy hét után engedték el. 1946. január 2-től egészen 1949. február 9-ig tartott ellene a nyomozás és a népbíróági eljárás népellenes büntett miatt, ekkor a vádat ejtették. Major Róbert miniszteri tanácsos szerint az illetékes körök nem akartak irodalmi vétségekből bűnügyet csinálni. Ugyanakkor kifejezésre juttatták azt is, hogy „nem volna kívánatos, ha akár az ifjúság, akár a felnőttek szellemi irányításában és nevelésében szerepe volna”.³³ A „Viharsarok” (Békéscsaba, Békés megye) baloldali vezetői mellette álltak.

1945–1956 között kirekesztődött az irodalmi életből. Békéscsabán élt fiával együtt, aki 1949 őszén a Pázmány Péter Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom–muzeológia szakán kezdte meg tanulmányait, volt nevelőanyjánál, a Supka családnál lakott.

Féja elszakadt a családjától is. Útleveléhez nem juthatott, édesanyjával és Sára húgával csak 11 év után, 1955 karácsonyán találkozhatott újra Léván.

Ezekben az években névtelen cikkeket írt a Viharsarok című helyi lapban, amelyet Cseres Tibor szerkesztett. Ismeretterjesztő előadásokat is tartott. 1945. május 2-án megbízták a békéscsabai városi könyvtár szervezésével, népkönyvtárőr lett. A környék elhagyott kastélyainak állományát mentette, szállította be Békéscsabára. 1945–1952 között a városi könyvtár, 1952–1956 között pedig a Békés megyei könyvtár munkatársa. Supka Magdolnának és fiának írt leveleiből ismerjük mindennapjait. Sokat betegeskedett. Elterjedt, hogy lakhelyelhagyási tilalom alatt állt, valójában kezdettől sokfelé járt a megyében, az ötvenes években egyre többet utazhatott, Budapestre is könyvtárosi értekezletekre. Ezek az utak alkalmat adtak íróтарыsaival való találkozásokra, őt is sokan meglátogatták Békéscsabán. Közben szüntelenül írt, főként tanulmányokat és naplószerűen verseket, az íróasztalfióknak. 1956-tól, a Magvető Kiadó megszületése után már a megjelenés reményében novellákat. A békéscsabai évek életanyagát azonban lényegében nem tudta irodalomká sűríteni. Tompa Kálmán, Jékely és Zelk Zoltán társaságában 1958. januárjában erről panaszkodott: „12 évig csináltam ezt a rémregényt, amit talán soha életemben nem fogok megírni, mert a 12 évem olyan rémes, hogy akárhogy csinálnám, írnam, csak rémregény lenne belőle.”³⁴

Illyés Gyula ezekben az években anyagilag is segítette. Emberségének, tisztességének szép bizonyítéka 1945. szeptember 11-én írt levele: „Egyet azonban lelkiismeretesen s a köztünk való viszony világossága érdekében meg kell mondanom. Mi szemben állottunk egymással. Nem ez a mai az ideje, hogy ezt boncolgassuk, és semmiképp sem én tehetem, veled, a pillanatnyilag védtelenebbel szemben. [...] Amiben rendelkezésedre állhatok, a legnagyobb készséggel megteszem – a benned lévő értéknek akarok szolgálni veled. De kettőnk személy szerinti dolgairól halasszuk el az én mondandómat arra az időre, amidőn cselekvőképességünk teljesen egyforma lesz.”³⁵

1956 őszétől újra bekapcsolódhatott az irodalmi életbe. Szeptemberben az Írószövetség visszavette tagjai közé, októberben behívták a választmányba, a vöröskeresztes ügyekhez delegálták. A nemzeti felkelés mellé állt, ő szólalt meg elsőnek a magyar függetlenséget hirdető Békés megyei Szabadság rádióban. Mérsékelt, higgadt beszédét az adó október 31-én felvé-

³³ Egy azonosítatlan miniszteri tanácsos szakvéleménye, 1946. március. HU BFL – XXV.2.b – 2454 – 1946 Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Népbürokrácia iratai. Büntető iratok ide egyesítve: 4894/1946.

³⁴ Dr. Tompa Kálmán lakásának lehallgatása 1958. január 23-án. TH O-11803/12

³⁵ *Féja Géza levelezése*. i. m., 182.

telről sugározta; nyomtatásban is megjelent az Új Magyarország 1956. november 2-i számában. Október 31-én távollétében kinevezték a Petőfi Párt néven újjászerveződő Nemzeti Pártsztpárt napilapja, az Új Magyarország főszerkesztőjének. Tagja lesz a párt írókból álló irányító testületének Illyés Gyula, Keresztury Dezső, Kodolányi János, Németh László, Remenyik Zsigmond, Sinka István, Szabó Lőrinc, Tamási Áron társaságában.³⁶ Ő maga csak november 1-jén érkezett a fővárosba. Másnap a Magyar Írók Szövetsége taggyűlésén beválasztják a Forradalmi Bizottságba. „A taggyűlés üdvözli és lelkesen helyesli a november 1-jén este elhangzott miniszterelnöki nyilatkozatot: az ország semlegességének kikiáltását, mint a magyar írók régi vágyának teljesülését, a Varsói Szerződés felbontását és a kormánynak azt a kérését, hogy az ENSZ mostani ülése tárgyalja meg országunk helyzetét.”³⁷

A Magyar Írók Szövetsége 1956. december 2-án elnökségi ülésén véglegesítette és elfogadta Tamási Áron *Gond és Hitvallás* című fogalmazványát. Az utolsó simításokat egy bizottság végezte el, részt vett benne Benjámín László, Illyés Gyula, Féja Géza és – az erről jelentő ügynök emlékezete szerint – Németh László is. Állást foglaltak a forradalom mellett. A *Gond és Hitvallást* december 28-án az Írók Közgyűlése vita nélkül elfogadta, 250-en szavaztak mellette, nyolcan ellene, öten tartózkodtak.

Féja a későbbiekben is részt vett az eseményekben. Ismerte Bibó kibontakozási javaslatát, segítette Püski Sándor szövetkezeti lapalapítási tervét, a Magyar Írás kiadvállalkozást,³⁸ ő maga is gyűjtötte a támogatókat. A Bibó István elleni nyomozás során kihallgatták. A Történeti Hivatalban – főként Püski Sándor és dr. Tompa Kálmán lakás-lehallgatásából – nagy anyaga van. Megfigyelés alatt tartották, számolhatott azzal, hogy eljárás alá vonják.

1960-ig formálisan Békéscsabán maradt könyvtárosi állományban. 1957. január 1. és 1960. április 1. között fizetés nélküli alkotószabadságot kapott. 1960. április 1-jén lépett munkába a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban mint tudományos főmunkatárs. 1961. január 24-től nyugdíjas. Élete alkonyán fia családjával közös háztartásban élt Budán, a Szőlő utcai házgyári sávházban.

1957-ben, 14 év után újra könyve jelenhetett meg, a *Bresztováczy és az ördög* című elbeszéléskötet a Magvető Kiadónál. A novellák zöme 1956 előtt született.

1957-ben Bodnár György, a Magvető Kiadó irodalmi vezetője művei sorozatkiadásáról tájékoztatta. A megállapodás szerint 1958-ban évi két könyv megjelenésével indul a program. Novelláit sajtó alá rendezi, és a *Viharsarok* új kiadását készíti elő, átdolgozza irodalomtörténete első kötetét is. A sorozatos kiadásra és havi átalány szerzői jogdíjra kötött szerződését azonban felbontják, átdolgozott irodalomtörténete kiadását elutasítják. A „népi” *írókról* című MSZMP-állásfoglalás 1958-ban a mozgalom szélsőjobbaldalához sorolja: „Féja, Sinka, Kodolányi stb. nem ismerték el morális felelősségüket a tragikus eseményekért, nem voltak képesek szembenézni saját hibáikkal, sőt néhányan – mint például Kodolányi is – a fiatal magyar demokráciát támadó írásokkal jelentkeztek a sajtóban. Ezzel Féja, Sinka és Kodolányi önmagukat szorították ki a felszabadulás után az erjedni kezdő demokratikus szellemi életből.”³⁹

³⁶ TH V-1503591956.

³⁷ Irodalmi Újság, 1956. november 2., 4.

³⁸ TH O-11803/5.

³⁹ A „népi” *írókról*. Az MSZMP Központi Bizottsága mellett működő kulturális elméleti munkaközösség állásfoglalása, In Kortárs, 1958. 7. sz., 15.

A népi írói határozat „szabadulólevél” számára. Publikálhat, de a szélsőjobbodalóság prisuszával. A Kortárs és az Új Írás közli az írásait, hamarosan a vidéki folyóiratok, az Új Forrás, a Tiszatáj, a Napjaink, az Alföld is.

Még Budapest ostroma idején kezdte írni *Bölcsődal* című életregényét.⁴⁰ Békéscsabán folytatta, 1957-ben Budapesten fejezte be, s 1958-ban meg is jelent, majd ugyancsak 1958-ban a *Viharsarok* 4. kiadása. Amikor nem írhatott, az „életéből csinált irodalmat.”⁴¹ „Orosházán nyitottuk meg Darvassal a könyvvetet, s Csabán volt a szállás. Enyém volt az éjszaka, bejártam a helyeket, ahol laktam, megállottam az ablakok alatt, melyek éjszakánként halkan és biztosan megnyíltak, miután három halkat koppintottam. Néha annyira megrázott bévül valam, hogy karomra fektettem fejem és a falnak dőltem. Asszonyok arca, teste villant, örömök és gyötrelmek íze támadt fel bévül, sajnáltam, hogy nem tudok zeneszerszámon játszani, és egy hegedű húrjain nem vallhatok a csöndes csabai éjszakákról.”⁴² Pedig vallott, vallott bizony, megírta a gótikus szent, Báth Mihály kóválygásait. Novelláskötete és életregénye indulatokat kavart. A város „kibeszélése” miatt Léva kiátkozta. Elhúzódo bírósági pör indult ellene, amely felmentéssel végződött. Az eseményeket sajtóvisszhang is követte. Békéscsaba is megharagudott rá,⁴³ csak élete végén és posztumusz bocsátott meg neki. Ugyancsak bajt gyűjtött a fejére a *Juhász Gyula rejtélye* című írása is,⁴⁴ amelyben Eőrsi-Tóth Júlia két könyve ürügyén Juhász Gyula Oidipusz-komplexusát sejtette. Irodalomtörténészek tiltakoztak és cáfolták „Féja Géza alantas női pletykákra alapított állításait.”⁴⁵

Az 1960-as években megjelennek történelmi tárgyú (*Kuruc idő*, 1962; *Csillagok vigyáz-nak*, 1968) és önéletrajzi (*Szabadsapat*, 1965) regényei, valamint szociográfiái (*Sarjadás*, 1963; *Embert becsülő Őrség*, 1966). A mezőgazdasági szövetkezeti eszme híve, közel állt Fehér Lajos agrárpolitikájához. 1967-ben az *Arcok és vallomások* sorozatban kismonográfiát ad ki előző évben elhunyt barátjáról, Tamási Áronról.

Az 1970-es években kiteljesedik írói pályája. Tanulmánykötetei (*Lázadó alkonyat*, 1970; *Törzsek, hajtások*, 1978) esztétikai érzékét, a legújabb irodalom iránti fogékonyságát bizonyítják. Megírja legjobb, nagy sikert hozó regényét (*Visegrádi esték*, 1974), 1975-ben megjelenik a *Kráterarc* című verseskötete, 1976-ban a *Sűrű, kerek erdő* (elbeszélések).

1978. augusztus 14-én este 7 órakor a Kútvölgyi Kórházban hunyt el. Csák Gyula (1930–) író és Csohány Kálmán (1925–1980) grafikusművész búcsúztatta augusztus 23-án a Farkasréti temetőben. Feleségével, Farkas Gizellával közös sírban nyugszik a 25/I, N/A, 1, 66 sz. parcellában, amely 2002 óta védett.

⁴⁰ Egyik fejezete az életregény tervét jóval megelőzve keletkezett. Második házassága után feleségével Lévara látogattak, az út hatására született meg a *Dzsenti-polgári szertartás* című írása, amely a Kelet Népe 1938. októberi számában jelent meg.

⁴¹ Balogh Ferentz: *Beszélgetés Féja Gézával*, In Békés megyei Népújság, 1975. december 25.

⁴² *Halott évtized*, In Békés megyei Népújság, 1975. december 30.

⁴³ L. pl. Sándor Magda pamfletjét: *Czéda és az angyal*, In Békés megyei Népújság, 1958. március 19. 5–6.; Féja Géza: *Modellek lázadása, Lázadó alkonyat*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 437–457.

⁴⁴ Kortárs, 1958. 2. sz., 250–256.

⁴⁵ Magyar László: *Féja nász a zavaron, és a londoni rádióban*, In Pest Megyei Hírlap, 1958. március 20., 3.

Írói hagyatékát fia, Féja Endre gondozta 2019-ben bekövetkezett haláláig. Kiadta apja befejezetlen emlékezéseit. (*Lapszélre*, 1982).⁴⁶ Összeállította újságírói munkásságának nagy gyűjteményét (*Magyar haláltánc*, 1984). *Márciusi Front* címmel (2003) tematikus válogatást tett közzé. A hagyatékából került elő a *Kossuth Lajos* című történetpolitikai esszé (1987), *Féja Géza levelezése* (Nap kiadó, Budapest, 2003), *Lélekben társak. Supka Magdolna és Féja Géza levelezése* (2013). Apja javításai alapján sajtó alá rendezte a háromkötetes irodalomtörténet ún. „utolsó kéz” változatát is, de csak a halála után, 2019-ben jelent meg az Égtájak Kiadónál.

Féja Géza munkásságát életében és posztumusz is elismerték. 1936-ban elnyerte a székesfőváros Rákosi Jenő újságírói bizottsága díját. 1966-ban József Attila-díjat kapott. 1968-ban Kiváló Népművelő címmel tüntették ki. 1970-ben és 1975-ben megkapta a Munka Erdemrend Arany fokozatát. 2019 szeptemberétől *Magyar Örökség-díjazott*, laudációját Medvigy Endre tartotta.

Esztergom-tábor (ma Esztergom-Kertváros) Községi Háza 1987 szeptemberében felvette Féja Géza nevét (előtte Kultúrotthon, Kultúrház, illetve Ady Endre Filmszínház néven működött). Békéscsaba is megbocsátotta neki elbeszéléseit. Halálának 10. évfordulóján teret neveztek el róla. Portréja – Szalatnyay József festőművész alkotása – a Békés Megyei Könyvtárban található. 1989. augusztus 18-án Vésztő–Csolt Mágori monostor szoborparkban felavatták mellsobrát, Gáti Gábor szobrászművész alkotását. 1992. október 22-én Békéscsaba fehér márványtáblán örökítette meg a Szent István tér 3. számú ház falán, hogy „Féja Géza szózatával 1956. október 31-én ebben az épületben kezdte meg adásait a Békés Megyei Szabadság Rádió.”

⁴⁶ „*Lapszélre* címmel – ami eszembe jut a múltamból – mozaikszerűen le-lejegyzem” – nyilatkozta az író halála előtt néhány évvel. Zimonyi Zoltán: *Kráterarc, vulkános élet. Beszélgetés a 75 éves Féja Gézával*, In Napjaink, 1975. 12. sz.